

З ДАВНЬОГО МИНУЛОГО.

ПРО ОЛЕКСАНДРА ЯКОВЛЕВИЧА КОНИСЬКОГО.

Стояла люта зима. Чи була вона й справді такою, чи то нам так здавало ся, але ми, південці, сю зиму сильно терпіли од морозів: се була перша зима у Водогді по переселеню нашої родини з України.

В антрактах між уроками рознесла ся чутка, що „привезли ще одного“, і ми кинули ся в низ до швейцарської і на ганок гімназії: через невеликий пляц, на подвірю губернаторського будинку справді стояла вкрита інеєм тройка коней, а коло неї — жандар. Така звичайна річ в ті часи!...

Ми, гімназисти, прислухали ся до того „привезли“ з великою цікавістю. Години за дві вже ми знали, що привезений — „политическій“ і не Поляк. За обідом я сказав про се батькови. Обличчя в його поблідло.

— Знову привезли!... Да коли-ж сьому прийде кінець?!... — Устав ізза стола, одіг ся і пішов кудись...

У вечері вже сильно топили у флігелі, переносили ліжку, стільці, умивальник, а в годині десятій приїхав і оселив ся в нас Олександр Яковлевич Кониський. Се його привезли в 1862 р. з Полтави, а батько сказав: „Се наш земляк із України“.

Ми, юнаки, дивили ся на політичних засланців як на мучеників, як на людей вищого порядку, ідейних, кра-

ших; та й не ми одні, а вся Вологда, всі навіть так звані аристократи приймали в себе засланців, уважали їх цвітом, запрошували бувати і по славянському звичаю витали їх хлібом-сілю, кормили й поїли. Адміністративні політичні веди перед поміж вологодським суспільством.

Олександр Яковлевич, в той час молодий чолорік, веселий, енергічний, гострий, різко-сьміливий в думках — зачарував нас.

Його любов до вітчизни — не знала границь. В змаганнях і в спокійних бесідах він доходив до крайностей: він бачив в Україні одно лиш гарне, красиве, живуче, на темні-ж плями і на злі сторони нашої вітчизни він ніби закривав очі. Само собою розумієть ся, що за народ уважав ся тільки простий нарід, селяне; вони ідеалізували ся до крайности, їм, бідолашнім, начіплювали ся всілякі добродітелі. Все се було крайністю, але все воно мало незвичайно гарний вплив на молоді душі і розум наш, синів кріпацького віку, що бачили і застали ще „Машок“ і „Ваньок“ без людського обличчя, яких водили „на конюшню“ і віддавали ганебній карі на тілі.

Тієї зими Олександр Яковлевич запопадливо працював: то він дослав до „Основи“ вірші, то займав ся перекладами на українську мову. Тоді, при мені, він укладав арифметику на рідній мові для народних шкіл. Він твердив і глибоко вірив в те, що для розвою народу, для його освіти потрібні найлекші способи засвоєня сих знань: для Українця лекше вивчити нове, невідоме на рідній своїй мові, ніж із початку трудити ся над вивченем російської мови, щоб потім на тій мові набувати позитивного знаня. Він вірив у справедливість сього, а також і в те, що 23 мільони українського народу чекають того, і через се ні звідки не буде перепон і перешкод.

Пригадуєть ся про Олександра Яковлевича тільки загальне, деталі-ж минулого, так інтересні, заслонюють ся зараз тугою з приводу його смерті. Ще живий, теперішній, недавній чоловік стоїть перед очима і заслонює ще колишнього.

Але з подробиць ось що я памятаю добре, і думаю, що воно має вагу для оцінки його, яко суспільного діяча.

В нас, у гімназії, було двох учителів російської мови: в нижчих класах д. Бунаков (відомий діяч народньої осьвіти) і Левицький. Останній викладав „словесність“, учив нас по „Хрестоматії“ Галахова так марудно, по рутинерськи. Він давав нам теми: „Кремль при дунномъ свѣтѣ“, „На развалинахъ замка въ Швеції“ і т. ин., де „брега безмолны“ грали величезну ролю. Свого особистого, власної душі, власної думки, власної форми і стилю — він „не допускалъ“. Деякий час у старшому класі його заступав д. Бунаков, і перша тема, яку він дав — було описати якийсь випадок із власного життя, або щось таке, що бачив власними очима. Ми зраділи такій новині і почали писати. Я написав багато й марудно про випадок, сьвідком якого був сам: на ловах невмісно застрелив ся молодий чоловік, наш сусід. Мене, одинацятилітнього хлопчика, сей випадок сильно вразив; я не міг ніяк забути горя і розпуки його молодої жінки, її матерп, як у вечері привезли трун сього юнака. Я все се описав, але почував, що списав не до ладу: тут було „вступленіє“, „изложеніє“ і „заключеніє“, було все, як нас учено, але все було, на мою думку, мерзено. Я побіг до флігеля... Олександр Яковлевич уважно вислухав, прочитав і порвав на шматки увесь мій твір.

— Отсе так... тепер ніч на дворі... Ідїть миттю, лягайте спати, забудьте все, що писали; а в ранці сїдайте і пишїть зовсім так, як отсе ви менї розказували. І завжди пишїть те, що бачили, що чули; пишїть так, як горорите!...

З того часу я у д. Левицького більше 2 не мав.

Я писав завжди по заповіту Олександра Яковлевича так, як говорив, але я до того додав ще одно: я пишу не тільки так, як говорю, але й так, як думаю й почувую...

Записавши на своїому віку не одну стопу паперу, я не можу не памятати, що перші прочинки сьвідомої любови до вітчини розвинули ся під впливом його; дякуючи йому я ніколи не забував про свій нарід, жив із ним, навчав ся в його, і що міг і як міг, передавав суспільству в своїх маленьких оповіданнях. А що се так, в тому може

запевнитись кожний, хто тільки читав ті оповідання. І в них заслуга Олександра Яковлевича, бо я не один, нас дуже і дуже багато...

От через що я дозволив собі зупинити ся на дрібному випадкові з нашого спільного життя.

Недовго Олександр Яковлевич жив у нашій родині: проти вельми благородного і вельми доброго губернатора, генерал-майора Хоминського виникло підозріння, що він потурає засланцям, і їх вислали з Вологди. Олександра Яковлевича одвезли в Тотьму. Але й тут знайшли ся люде: ісправник, із поміщиків, Макшеєв, дуже гарна людина, прийняв Олександра Яковлевича і привітав його. Потім привезли в Тотьму д. Шелгунова — і гурток збільшив ся.

В Тотьмі Олександр Яковлевич зустрів ся в родині відомого дуки Кокорева з його небогою, Марією Олександровною Пестеревою — „кротчайшею“ — як ми її пізніше іменували, і одружив ся з нею. Кокорев був проти того женіння, але воно відбуло ся через „умыканіє“.

З часів перебування Олександра Яковлевича в Вологді, я памятаю його енергічну участь у збиранню грошей для засланців. Він ні перед чим не зупиняв ся: їздив він і до панів, і до купців, і до урядовців, просив, і просив і збірав. А збирати було для кого: то був страшний час. Масами, по десяти, по двацяти підвод привозили адміністративних засланців - Поляків північно-західнього краю. Стояли морози, стужа була. Поселенців, переважно простий народ, з жінками і з дітьми-немовлятками, обірваних, холодних і голодних привозили в Вологду, а звідсіля розвозили далі, на північ...

Може воно так і треба було, хто його знає, але я можу свідчити, як свідок, що сі масові висилки не були з'організовані і засланці страждали і були глибоко нещасні.

Олександр Яковлевич умів тоді глибоко спочувати і виказувати своє співчутє на ділі.

В 1865 р. несподівано, далеко од дому і родини, в Красноборську, вмер мій отець, лишивши сім'ю і мене 17-літку найстаршого. Тут Олександр Яковлевич зумів віддячити за те, що його щиро привітали... В 1866 р.

Йому дозволено було жити в Бобринці, а потім в Катеринославі, де в 1871 р. нас знову звела доля... Але спомини про сі часи, як і про пізнійші часи життя Олександра Яковлевича не входили в мою програму: иньші його краще знади, і иньші краще мене зуміють сказати про нього тепле й достойне слово.

Кінчаючи на сьому свою замітку, я мушу додати, що немає людей без хиб і недостатків; що всякі рахунки: партійні, політичні, родинні, повинні замовкнути. Смерть — найбільший акт правди і смирення — все покрила і в наших серцях повинен лишити ся тільки жаль, що ще один борець зійшов у могилу, що небіжчик Олександр Яковлевич увесь свій вік служив отверто добру і до останньої хвилини любив свою вітчизну і був їй вірний.

3 грудня 1900 р.

Дмитро Маркович.

